

Насбекова Саткынай Калыбековна, Насбекова Самара Калыбековна
**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ҮЙ-БҮЛӨ МЫЙЗАМДАРЫН
 ЖАКШЫРТУУНУН НЕГИЗГИ БАГЫТТАРЫ**

Насбекова Саткынай Калыбековна, Насбекова Самара Калыбековна
**ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СЕМЕЙНОГО
 ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Satkynai Nasbekova, Samara Nasbekova

**THE MAIN DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF FAMILY
 LEGISLATION OF THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 347.61/64 (575.2)

Макала үй-бүлөгө багытталган, анткени байыркы замандан бери эле үй-бүлө коомдук түзүлүштүн эң маанилүү элементтеринин бири болуп келген. Адам баласы үчүн үй-бүлөнүн маани-маңызына баа берүү өтө кыйын, анткени алардын ар биринин жашоосу мыйзам актылар аркылуу камкордукка алынат жана анын укуктары менен милдеттери мамлекет тарабынан корголот. Арийне, үй-бүлөлүк ички мамилелерге бир гана мыйзам актылары менен таасир көрсөтүү мүмкүн эмес. Дал ушул себептен, социалдык ченемдик комплексти чагылдырган салттар, адеп-ахлактык жана диний баалуулуктарды аныктаган мамилелердин, адат укугунун маанисин түшүнүү зарыл. Биздин өлкө коомдук жашоону жөнгө салуучу мыйзам актылар менен салттардын өз ара аракеттенүүсү боюнча баа жеткис тажрыйбага ээ. Кыргыз Республикасы көп улуттуу мамлекет катары өсүп-өнүгүп келүү менен бирге үй-бүлөлүк мамилелерди жөнгө салууда да өзгөчө шарт түзүлгөн, бул же тигил өлчөмдө «жергиликтүү салттык укукту» колдонууга бардык эле учурда мүмкүндүк болуп келгендиги маалым.

Негизги сөздөр: үй-бүлө, нике, үй-бүлөлүк укук, ажырашуу, жубайлар, мыйзамдар, эрежелер.

Статья посвящается семье которая остается одним из важнейших элементов в структуре современного общества. Вместе с тем, очевидно, что в наши дни она переживает кризис. Конечно, изучение причин этого кризиса и формирование программы поддержания семьи предполагает комплексный подход. Однако право в его широком понимании неизбежно остается одним из важнейших инструментов поддержания семьи. Очевидно, что воздействие на внутрисемейные отношения посредством одного только законодательства невозможно. Именно поэтому важно понимать, каковы традиции, нравственные и религиозные ценности, которые определяют эти отношения и отражаются в таком социально-нормативном комплексе, как правовой обычай. Наша страна обладает бесценным опытом взаимодействия законодательства и обычая в регулировании жизни общества. Ведь Кыргызская Республика формировалась и существовала как многонациональное государство. Этим и был обусловлен специфический подход к регулированию семейных отношений. Всегда в отдельных областях в той или иной мере допускалось применение так называемого «местного права».

Ключевые слова: семья, брак, семейное право, расторжение брака, супруги, источник, законодательство, норма.

The article is dedicated to the family which remains one of the most important elements in the structure of modern society. At the same time, it is obvious that nowadays it is in crisis. Of course, the study of the causes of this crisis and the formation of a family support program suggests an integrated approach. However, the right in its broad sense inevitably remains one of the most important tools for maintaining a family. It is obvious that the impact on family relations through legislation alone is impossible. That is why it is important to understand the traditions, moral and religious values that define these relations and are reflected in such a socially normative complex as legal custom. Our country has invaluable experience in the interaction of law and custom in the regulation of social life. After all, the Kyrgyz Republic was formed and existed as a multinational state. This was the reason for the specific approach to the regulation of family relations. The use of so-called "local law" has always been allowed in some areas in one way or another.

Key words: family, marriage, family law, divorce, spouse, source, legislation, norm.

Укуктук мамлекеттин орношу жана коомдун өнүгүшү үй-бүлөлүк бирликтин бекемдигинен, үй-бүлө мамилелеринин туруктуулугунан көрүнүктүү түрдө көз каранды болот, алар өз кезегинде, саясий, экономикалык, маданий, билим берүүчүлүк жана социалдык коом катары үй-бүлөнүн мүмкүнчүлүктөрүн аныктаган башка шарттарды түзүүгө багытталган мамлекеттин социалдык саясий таасири астында түзүлөт.

Демократиялык коомдун орношунда жана өнүгүшүндө үй-бүлөнүн ролунун маанилүүлүгүн түшүнүү менен, биздин эгемендүү мамлекет өзүнүн мамлекеттик көз карандысыздыгынын алгачкы күнүнөн баштап эле үй-бүлөнү бекемдөө, аны социалдык жактан колдоо, ошондой эле жарандардын үй-бүлөлүк укуктарын камсыздоо боюнча бир катар ченемдик-укуктук актыларды жана мамлекеттик программаларды кабыл алуу аркылуу нике-үй-бүлөлүк мамилелерди бекемдөөгө багыт алган.

Кыргыз Республикасында көз карандысыздык мезгилинде үй-бүлө коомдун табигый жана негизги башаты катары мамлекеттин укуктук жөнгө салуудагы өз алдынчалуу жана маанилүү объектисинен болууда. Ага байланыштуу, үй-бүлөлүк мыйзамдар ар тараптан өнүгүүдө, анын максаты катары үй-бүлөлүк мамилелерди бекемдөө жана алардын корголушун камсыздоо эсептелет [1, 141-б.].

Үй-бүлөнү, эне жана баланы коргоо комплекстүү мүнөздү алып жүрөт жана үй-бүлөнү бекемдөө жана колдоо боюнча ар кандай мамлекеттик чараларды кабыл алуу жолу менен ишке ашырылат, негизгилеринен болуп, коомдун азыркы талаптарына жооп берүүчү үй-бүлөлүк мыйзамдарды өркүндөтүү эсептелет. Үй-бүлө мыйзамдарын өркүндөтүү жана өнүктүрүү теориялык көз караштан алганда, талдоонун негизинде мыйзам чыгаруучу тарабынан үй-бүлөлүк укуктун предметин, субъектисин түшүнүүнү кайрадан түзүү, үй-бүлөлүк-укуктук мамилелерди жөнгө салуу усулу үй-бүлө укугун илим, укук тармагы жана укук жаратуу иш тармагы катары үй-бүлө укуктарынын азыркы милдеттерин чечүүгө карата жолдорун шарттоого жол берди [2, 172-б.].

Үй-бүлөнү, эне жана баланы мамлекеттик колдоо Кыргыз Республикасынын Конституциясында бекитилген, анда коомдун негизи катары үй-бүлөнү коргоону кепилдөөчү ченем аныкталган, жана эне жана бала мамлекеттин камкордугу астында боло тургандыгы белгиленген.

Аталган ченем өлкөнүн Конституциясында бекитилген, ал үй-бүлөнүн анын функцияларын жүзөгө ашыруу жана үй-бүлөнүн жашоо сапатын көтөрүү үчүн керектүү шарттарды мамлекет тарабынан камсыздоосуна багытталган, мамлекеттик үй-бүлө саясатын аныктоого ар тараптан шарт түзгөн Тажикстанда ал нике мамилелерин жөнгө салган негиз салуучу документ болуп эсептелет.

Биздин мамлекеттин үй-бүлөнү жана үй-бүлөлүк мамилелерди бекемдөө жаатындагы негизги багыттарынын бири болуп, үй-бүлө мүчөлөрүнүн жашоо сапатын жогорулатуу максатында үй-бүлөнүн экономикалык функцияларын жүзөгө ашыруусу үчүн керектүү шарттарды түзүүсү эсептелет.

Статистикалык маалыматтарга ылайык, өткөн жылы эле бүтүндөй республика боюнча 43 350 нике каттоодон өткөн, бул 2013-жылдан 2016-жылды кошо алгандагыга салыштырмалуу аз [3].

2017-жылы 9588 никенин ажырашуусун терс фактор катары да айта кетүү керек. 2017-жылга карата ажырашуулардын саны олуттуу эмес, бирок 2013-жылдан 2016-жылдарга караганда көбүрөөк [4]. Демек, болжол менен 22,11% нике расмий статистика боюнча ажырашуу менен бүтөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциясында бекитилген конституциялык ченемдерди ишке ашыруу үчүн үй-бүлө мыйзамдарында, атап айтканда, Кыргыз Республикасынын ҮКсында, үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын жана кызыкчылыктарын камсыздоого маанилүү орун берилет, ал нике мамилелерин жөнгө салуунун бекем укуктук негизин түзүп койду. Кыргыз Республикасынын ҮКсын кабыл алуу биздин өлкөдө жаңы, үй-бүлө мамилелерине дал келген өнүккөн укуктук тутумду түзүү жолунда олуттуу кадам болуп эсептелет. Ал үй-бүлөнү бекемдөө, өз ара сүйүү жана сыйлоо сезимдеринен үй-бүлө мамилелерин куруу, үй-бүлөнүн бардык мүчөлөрүнүн алдында өз ара жардам берүү жана жоопкерчиликти алуу, үй-бүлөнүн ишине кимдир бирөөнүн эркин түрдө кийлигишүүсүнө жол бербөө, үй-бүлө мүчөлөрүнүн өздөрүнүн укуктарын жана милдеттерин аткаруусун тоскоолдуксуз ишке ашыруусун камсыздоонун зарылчылыгынан, алардын соттук коргоо мүмкүнчүлүгүнөн улам келип чыгат.

Кыргыз Республикасында үй-бүлө мамилелерин жөнгө салуучу, булагы өлкөнүн Конституциясынан келип чыгуучу мыйзамдар нике союзунун ыктыярдуулугу, бир никелүүлүк, үй-бүлөдө жубайлардын укуктары жана милдеттеринин тендиги, өз ара макулдашуу боюнча үй-бүлөдөгү ич ара маселелерди чечүү, үй-бүлөлүк балдарды тарбиялоонун артыкчылыгы, алардын жайлуулугу жана өнүгүүсүнө кам көрүү принциптерине негизделет.

Үй-бүлө мыйзамдары нике жана үй-бүлөдөн келип чыгуучу бардык укуктар жана милдеттерде эркек жана аялдын толук тендиги принцибине дагы негизделген. Бул максаттар жана принциптер мыйзамдардын аталган тармагынын бардык укуктук тармактарында камтылган, алардан улам үй-бүлө мүчөсү катары ар бир жарандын жүрүм-туруму бааланат. Аталган ченемдик-укуктук акт, өлкөнүн мамлекеттик көз карандысыздыгын алуудан жана биздин жаш, демократиялуу жана суверендүү мамлекеттин негиздерин бекемдөөдөн кийин үй-бүлө мамилелерин укуктук жөнгө салууну камсыздаган. Кыргыз Республикасынын ҮКсы никеге жана үй-бүлө мамилелерине киришүүдө жарандардын укуктарын чектөөнүн кайсы болбосун формаларына тыюу салат, никеге туруунун, никени токтотуунун жана аны жараксыз деп таануунун шарттарын жана тартибин белгилейт, жубайлар ортосунда, ата-энелер менен балдар ортосунда, бала асырап алуу, камкордук көрүү жана багуу, балдарды тарбиялоого кабыл алуу менен байланышкан үй-бүлөнүн башка мүчөлөрү ортосунда, ошондой эле башка үй-бүлөлүк мамилелерде келип чыгуучу мүлктүк эмес жана мүлктүк мамилелерин жөнгө салат.

Үй-бүлө коомдун өнүгүшүнүн керектүү элементи

катары калктын өсүшүн, жаш муундун дене-бой жана руханий тарбияланышын, адамдын сүйүү жана баарлашуудагы табигый керектөөлөрүн канааттандыруусун камсыз кылат.

Бирок, үй-бүлө мамилелери башка коомдук мамилелер сыяктуу эле бир жерде туруп калбастан коом менен жанаша өнүгүүдө. Ушуга байланыштуу, үй-бүлө мамилелерин толугу менен укуктук камсыздоо, ошондой эле нике-үй-бүлө мыйзамдарын жакшыртуу жана өнүктүрүү үчүн Кыргыз Республикасынын ҮК бир нече жолу түзөтүүлөр, т.а. өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген.

Үй-бүлө, нике мамилелерин узак тарыхый өнүктүрүүнүн өнүмү катары баалуулуктардын тутумун караштырат, биринчи планга үй-бүлө мүчөлөрүнүн жеке карьерасын, материалдык жана социалдык бакубатчылыгын алып чыгат. Үй-бүлө, жубайлар бирдей укуктар жана милдеттерге ээ болгон өтө зарыл адамзаттык муктаждыктардын бүтүндөй комплексин канааттандыруучу эч нерсе менен салыштырылбай турган коомдук организм болуп саналат.

Ага байланыштуу, никеге туруунун шарттары жана тартиби, никени жокко чыгаруу жана токтотуу, үй-бүлө мүчөлөрүнүн мүлктүк жана мүлктүк эмес укуктары, бала асырап алуу, камкордук көрүү жана багуу маселелери, жашы жете электердин, ошондой эле жубайлардын жана үй-бүлө мүчөлөрүнүн (адамды дайынсыз жоголгон, өлгөн, ишке жөндөмдүү же жөндөмсүз катары таануу, психологиялык аныктоо, ЖАКБга толуктоолор жана өзгөртүүлөр) таламдарына тиешеси жана юридикалык мааниси бар фактыларды белгилеген сыяктуу үй-бүлө иштерин толук жана ар тараптуу кароо үчүн соттор адистештирилген болушу керектигин белгилей кетүү керек.

Үй-бүлө мыйзамдарын өркүндөтүүнүн зарылчылыгы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-2028-жылдарга үй-бүлөнү жана балдарды колдоо программасын жүзөгө ашыруу менен шартталган (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2017-жылдын 14-августундагы №479 токтому менен бекитилген) [5].

Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалыматы боюнча, Кыргыз Республикасынын 2016-жылдын 1-январына карата калкынын туруктуу саны 6 млн. 200 миң адамды түзгөн, анын ичинде 0-18 жаштагы балдардын саны - 2 млн. 336 бала, же калктын жалпы санынын 37 пайызын түзөт, үй-бүлөлөрдүн саны 1 млн. 300 миңди түзөт.

Программага ылайык, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн артыкчылыктуу багыттарынын бири болуп үй-бүлө институтун бекемдөө, өнүктүрүү, балдардын абалын жакшыртуу боюнча маселелер эсептелет.

Бул максаттарда Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан кийинкидей токтомдор кабыл алынган: 2011-жылдын 13-декабрындагы №755 «Кыргыз Республикасынын калкын социалдык коргоону өнүктүрүүнүн 2012-2014-жылдарга карата стратегиясы жөнүндө»; 2012-жылдын 27-июнундагы №443 «2020-жылга чейин гендерлик теңчиликке жетишүү боюнча Кыргыз Республикасынын улуттук стратегиясы жана Кыргыз Республикасында гендерлик теңчиликке жетишүү боюнча иш-аракеттердин улуттук планы жөнүндө»; 2012-жылдын 1-октябрындагы №666 «2012-2015-жылдарга үй-бүлөнү жана энени колдоо жөнүндө»; 2012-жылдын 7-декабрындагы №813 «2013-2018-жылдарда Кыргыз Республикасынын интернат тибиндеги балдар мекемелерин башкарууну жана каржылоону оптималдаштыруу жөнүндө»; 2015-жылдын 27-февралындагы №85 «Кыргыз Республикасынын калкын социалдык коргоону өнүктүрүүнүн 2015-2017-жылдарга карата программасы жөнүндө» [6-10].

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн буйруктары (буйруулары) менен кийинкилер бекитилген: 2015-2017-жылдарга балдарга карата ырайымсыз мамилелердин жана зомбулуктун алдын алуу боюнча иш-чаралар планы (2015-жылдын 25-мартындагы №125-б); 2016-2018-жылдарга карата Кыргыз Республикасында жаштардын жана балдардын арасында укук бузууларды жана кылмыштарды, суициддерди алдын алуу боюнча ведомстволор аралык иш-чаралар планы (2016-жылдын 22-мартындагы №120-б), Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2014-жылдын 16-октябрындагы № 4390-V токтому менен 2014-2018-жылдарга Кыргыз Республикасында балдар үчүн юстицияны өнүктүрүү боюнча мамлекеттик программа бекитилген [10-12].

Жогоруда аталган программалар жана пландар жашоонун кыйын кырдаалдарына туш болгон үй-бүлөлөрдү жана балдарды социалдык коштоо бөлүгүндө үй-бүлөлөрдүн жана балдардын абалын жакшыртууга шарттады.

Адабияттар:

1. Насбекова С.К. Регулирование брачно-семейных отношений по нормам обычного права кыргызов. / Республиканский научно-теоретический журнал «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана», №5. - Бишкек, 2018. - С. 141.
2. Насбекова С.К. Историческое развитие и современное понятие брака в кыргызской республике. / Республиканский научно-теоретический журнал «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана», №2. - Бишкек, 2018. - С. 172.
3. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.stat.kg/ru/opendata/category/1859/>. - Загл. с экрана.
4. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.stat.kg/ru/opendata/category/1860/>. - Загл. с экрана.

5. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/100204>. - Загл. с экрана.
6. О Стратегии развития социальной защиты населения Кыргызской Республики на 2012-2014 годы [Текст]: постановление Правительства КР от 13 декабря 2011 г., №755 // В конце недели. - 2011. - 16 декабря. - С. 2.
7. О Национальной стратегии Кыргызской Республики по достижению гендерного равенства до 2020 года и Национальном плане действий по достижению гендерного равенства в Кыргызской Республике: постановление Правительства КР от 27 июня 2012г., №443 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/93343. - Загл. с экрана.
8. О поддержке семьи и материнства на 2012-2015 годы: постановление Правительства КР от 1 октября 2012г., №666 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/93091. - Загл. с экрана.
9. Об оптимизации управления и финансирования детских учреждений интернатного типа Кыргызской Республики на 2013-2018 годы: постановление Правительства от 7 декабря 2012г., №813 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/93202. - Загл. с экрана.
10. О Программе развития социальной защиты населения Кыргызской Республики на 2015-2017 годы: постановление Правительства КР от 27 февраля 2015г., №85 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/97348. - Загл. с экрана.
11. План мероприятий на 2015-2017 годы по предотвращению жестокого обращения и насилия в отношении детей: от 25 марта 2015г., №125-р [Электронный ресурс]. - Режим доступа: cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/214573?cl=ru-ru. - Загл. с экрана.
12. Межведомственный план мероприятий по профилактике суицидов, правонарушений и преступлений среди детей и молодежи в Кыргызской Республике на 2016-2018 годы: от 22 марта 2016 г., № 120-р [Электронный ресурс]. - Режим доступа: cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/215103. - Загл. с экрана.

Рецензент: д.ю.н., профессор Ганиева Т.И.